

Het cruydt Spartum.

De wortelen zijn bevelachtich / t'winters ende t'somers
 overblijvende: de welke seer haest ende lichtelijc
 voortsetende seer selven bere en tijt verheffen / die
 sijn door een loopende en gebrochten / ende een
 groote plaete in de eerde bebaende / ende sonder
 van twee bochten oft meer inde ronde begripende.
 Veranderinge. Somtijts waest dit cruyt veel
 groeter ende weelderiger dan het gemeenlijc
 pleegt te wesen / ende dat nae de versche
 pendentheit vanden gront daer het waest /
 oft nae den aert van de lucht daer het onder is.
 Plaete. Dit cruydt Spartum waest in veel
 plaetsen van Spaegnen / al Clusius betuygt /
 maer nochtant meest ende overblijvende
 van Granada tot de stad Murcia toe: welc
 een groot ende lanclich van Spaegnen is.
 Men vindt oock int sijck van Valenzen: dan
 daer woort groeter ende comt weelderiger voort.
 Naem. Dese twee soorten van cruyden
 noemen wij het cruydt Spartum oft Biesachtich
 Spartum: in Latijn Spartum herba: oft Spartum
 inaeifolium: want sijn conen seer wel ober een
 niet de beschijvinghe van het cruydt Spartum
 daer Plinius van vermaent int 11 Capittel
 van sijn 19 Boeck / met duobanighe
 woorden daer af schrijvende. Dit cruydt
 seyd hij waest van sels / ende en can niet
 gesaet oft gheplant worden. Ende is
 egyptisch een soorte van Bies / die op
 dooren gront waest / en een mistwas oft
 murepelt vander eerde is: sulc oock dattet
 altemelijc maer in een lanc ghehouden
 woort / ende daer het waest / daer en can
 noch en wij geen ander ghewas aerden: In
 Africa waest oock wel somtijts: maer dat
 is elcyn ende nergens toe nu. Dan dit
 daer ich nu van spreek / waest in een deel
 van Spaegnen ontrent Carthagena / ende
 daer bebaet ende bedect gantche berge.
 Daer van maeken de lantshopen van die
 gewesten hun maten ende bedden: de selve
 ghebruycken dat oock in stede van brand-
 hout / ende licht: selc sijn maeken daer
 schoenen ende ander cleederen booz de
 herders van: Dan booz hoeydel van de
 beesten en isser niet goets aen / ten waer
 alleen de bouge ende teere soppelkens
 eer sijn herdt geworpen sijn. Welc
 teckenememoers betoonen dat dese
 cruyden die wij booz Spartum cruyt be-

Ander soorte van't cruydt Spartum.

schreuen hebben / met het Spartum van
 Plinius en van de andere heel groote
 gheschickelijc hebben / nae anders niet
 van de selve en connen wesen.
 Aert. Cracht ende werkinge. Dese
 Biesachtige cruyden / die wij hier booz
 het cruydt Spartum beschreuen hebben /
 en worden hedensdaechs in geenderhande
 gebreken oft siecken ghebruyct: want
 heur crachten sijn onbekent. Dan men
 gebuyct sijn in Spaegnen om daer maeken
 / schudelen / wyggewen oft kossingewen /
 ende ander manden / ende fraepe
 werken van te blycken: Waer toe
 Plinius oock seyd dat het Spartum in
 sijn tijden die-velich was.
 BIJVOEGSEL.
 De regentwoynghe soorten van Spartum
 het cruyt sijn van Clusius eerst
 beschreuen: daerom sullen wij hier
 stellen sene hij daer noch meer van
 seyd: mitagaders de beschijvinghe
 van eenige ander medesooten van de
 selve. 1. De eerste soorte noemt hij
 Spartum Pini primam oft Spartum
 herba: sijn beest veel dunne / biesachtige
 ende groene bladeren / anderhalven
 voet hooch / eerst hie draechtich: ende
 aen d'een sijde ghesachtich / daer nae in
 een ghetrocken als ronde Bies /
 haest maer buychsaem / ende soo dicht
 in een ghesloten / dat men nauws
 geen spiet en siet. Tusschen dese
 bladeren sijn een halmen / wat langer
 dan de bladeren / jagende int begin
 sel vanden. Somen een clepne
 wollachtige oft aerachtige vinger-
 plumpie als de ander soorten van
 Gras: ende daer nae volgen lang
 woypige saden / als die van Gras.
 De wortelen sijn bevelachtich /
 langlevende / ende seer veel
 sijn sijn wesen. 2. Dese soorte
 waest in Spaegnen / ende bebaet
 een groot deel van dat lant: ende
 nae dit ghewas is de stad van
 Carthagena in Latijn van sommige
 Spartaria toe genaemt geweest: ende
 de Spaegniaerts maeken daer
 maten / coeyden / manden / tael-
 wen ende coeyden van: ende oock
 alset gewepet ende bereyt is
 als Glas / maeken sijn daer
 schoenen van / die sijn Alpergates
 noemen. Het is het oepelc Spartum
 Latinoorum: want den Ita-
 lienschen Dyon / booz beschreuen / is
 het Spartum Graecorum / oft
 Spartum Dioscoridis: Lobel noemt
 Spartum Pini & Clusii: nae den
 Plobergarschen naem Spaensche
 Elpho / in Spaensche Elpho. Dan
 den Spaenschen Elpho / soo
 2 Angers genaeemt / in Latijn
 Elpho Hispanica / vanden selven
 Lobel dorea vermaent / secht
 wat elcyn der te wesen. 3. Tweede
 Biesachtich Spartum. In Latijn
 Spartum herba secundum / bloeyt
 wat hoeger dan het booygande /
 ende is teerder ende onbe-
 quaemer

quaemer om te blycken: maer dient
 alleen om de matrassen te vullen
 die niet onder de bedden leide / de
 welke wij hier te lande niet
 seer pligen te vullen: want de
 biesachtige bladeren sijn niet
 lapper ende saeter: ende de
 ruyplumpie is coyt / in een
 vellen oft loofken besloten / sulc
 als men aen de Bieschen en
 ander bloemen siet. Dese soorte
 heet in Spaegnen Albadis / om
 dat sijn de sadelo / albadis
 genaemt daer mede vullen. Lo-
 bel noemt Spartum Pini & Clusii
 alterum in Latijn. 3. Derde
 Biesachtich Spartum / oft
 Spartum van de Noorderliche
 Zee / hier te lande heet
 gelycken oft Haba / waest in de
 Zeebergen oft Dungen van
 Dancich / vanden Zeeant
 ende Hollant. Clusius noemt
 Spartum herbarium / oft
 Spartum Oceanicum: ende dit is
 de eerste Spaensche soorte
 niet seer ongeschick / maer
 veel groeter ende sijn der
 hardier / ende so seker dat
 ter de beken van de gene die
 daer verghaen seer en moey-
 lijk baet. De aere van de
 bloemen is sijnne als een
 Roggen aere. Men pleegt dit
 gewas met groete naersichtich-
 ende oplicht van de Zee
 baren beschadicht worden: want
 de bere ende hie booycuppene
 wortelen pleghen het zant
 by een te houwen / ende
 belcken batter van den
 wint niet wech ghebruyct
 en woort: en oock niet het
 eerste Zee water niet
 asgelpoelt en woort: want
 sonder hest hie sonder de
 Dungen seer worden / ende
 het saepant soude niet
 sandt bebaet ende vermagert
 worden. Dodonæus heest dat
 booz den Carex van de
 andere gehouden / als int
 booygande 786. Blad
 hie der van hem bebaet is.
 Lobel noemt Spartum van
 desen lande / in Holland
 ende Zeeant heet genaemt:
 Spartum nostras ende
 Spartum terium Clusii in
 Latijn. 4. Vierde Biesachtich
 Spartum / in Latijn
 Spartum herba quartum / is
 den booyganden hie heel
 gelyck / ende boer oock den
 selven naem: dan de
 bloem aere is coeter: ende
 en gelijc de Roggen aere
 niet / maer de aere van de
 Pharis oft Canariesaert.
 Het woort oock tot desen
 selven epnde gheplant
 ende verlett. Lobel noemt
 Ander Spartum van desen
 lande: in Latijn Spartum
 nostras alterum. 5. Vijfde
 Biesachtich Spartum / in
 Latijn Spartum herba
 quintum / heest bladeren
 eenen voet lanc / maer
 groen / veel int getal: seer
 plat als Gras / daer nae
 ront ende in een gebuym
 als Bies / de bladeren van
 de Spaensche soorte heel
 gelyck / doch clepner ende
 teerder: daer tusschen
 sijn dunne halmen / niet
 hooger dan de bladeren
 waestende / een aere
 jagende. Het van de booy-
 gande beschijvende / en
 niet meer dan dij oft
 hie lancwoypige coeykens
 / met een lanc ongebou-
 gen stecken / hebende: de
 welke somtijts in een
 lanc bedeken epndicht /
 mit noch meer dan
 men aen de heeren van
 den Paradijs vogel pleghet
 te sijn. De woort is seer
 ghebruyct: als die van de
 Spaensche. Dese soorte
 waest veel aen ghebruyct
 van Do-

sternich ende hungen / langs
 den Danaw / seer bere van
 de Zee oft zandige gronden.
 Daerom noemt Clusius
 Spartum Auliacum pennatum.
 Lobel vermaent van een
 ander soorte van hie / de
 welke seer bladeren heest
 breder dan die van de
 Zee / oft van t'geest
 Gras / biesachtich.
 Een ander soorte van hie /
 seyd den selven Lobel / is
 veel clepner / ontrent een
 spatue oft negen oft tien
 duppen hooch / met
 biesachtige doore
 bladeren ende wortelen.
 De aeren sijn als die van
 Gras / lancwoypich ende
 dun.
 Een doornachtige medesoot
 hier van heet Spartum-herba
 spinosum / die nochtant
 geen heest en is.
 Onder de geslachten van
 Gras sijn oock sommighe
 met doore ende sijn
 bladeren / bequaem om
 daer coeykens van te
 blycken: sulc als is het
 Bies-Gras / dat Dodonæus
 oock booz: een soorte van
 Spartum-cruyt / daerom
 de gene die daer meer van
 begere te wesen / die
 mogren de beschijvinghe
 van het Gras ende van de
 Bies / oft van het Bies-
 gras lesen: de welke booz
 van ons wt Lobel ende
 andere in t'lang ver-
 haelt sijn.

HET V. CAPITTEL. Van Camarisch boom.

Geslachten.
 D En Camarisch boom is een
 cleyn boomken oft heester
 / ontrent eens mans lengde
 hooch waest / met houtachtige
 maer nochtant niet die-
 ke stecken / wt de welke
 veel rijckens ende sijn
 dactichens sijn: daer aen
 groepen seer veel clepne
 aschberwige bladeren /
 lancwoypich ende ront
 van maechel / dun ende
 met sommighe dwars
 ende stamme streckens
 oft kerkens van blycken
 beset / ende daerom
 ruyck oft ruyckich mit
 aentaken: nochtant
 geen sijn ghebruyct oft
 gesneden. De bloemen
 sijn mostachtich / oft
 wollachtich / witt oft
 witten: peersachtich van
 betwen / met groote
 menichte de t'ophens
 van de dunne t'achens
 besetende: ende als
 sijn vergaen soo volgt
 daer wollachtich Sact /
 dat met den wint
 wech stuyft: als de
 Cattelens van de
 Wylgen / te weten
 als dat ruyck / en
 als de huyckens daer
 dat in besloten is
 open gaen: De woort
 is houtachtich
 ghelijc die van
 meer ander
 heesteren / herwaerts
 ende derwaerts
 verspreyt.

Gedeyt Spartum-cruyt van Oostenryck.

Camarisch-booy.

